

Η Ελλάδα, το λίκνο της δημοκρατίας, κλονίζει τον πλανήτη

*Του Mark Mazower**

Χθες, όλος ο κόσμος παρακολουθούσε την Ελλάδα καθώς το κοινοβούλιό της ψήφισε ένα διχαστικό πακέτο μέτρων λιτότητας το οποίο θα μπορούσε να έχει κρίσιμες επιπτώσεις στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Ίσως προκαλεί έκπληξη που αυτή η μικρή άκρη της χερσονήσου των Βαλκανίων συγκεντρώνει τόση προσοχή.

Σκεφτόμαστε συνήθως την Ελλάδα ως την πατρίδα του Πλάτωνα και του Περικλή, με την πραγματική της σημασία να βρίσκεται βαθιά στην αρχαιότητα. Αλλά δεν είναι η πρώτη φορά που για να κατανοήσεις το μέλλον της Ευρώπης χρειάζεται να στραφείς μακριά από τις μεγάλες δυνάμεις στο κέντρο της ηπείρου και να κοιτάξεις προσεκτικά όσα συμβαίνουν στην Αθήνα. Τα τελευταία 200 χρόνια η Ελλάδα ήταν στην πρώτη γραμμή της εξέλιξης της Ευρώπης.

Στη δεκαετία του 1820, στη διάρκεια του αγώνα για την ανεξαρτησία από την οθωμανική αυτοκρατορία, η Ελλάδα έγινε ένα πρώιμο σύμβολο δραπέτευσης από τη φυλακή της αυτοκρατορίας. Για τους φιλέλληνες, η παλιγγενεσία της αποτελούσε τον πιο ευγενή αγώνα. "Στο μεγάλο πρωινό του κόσμου", έγραψε ο Σέλει στο ποιημά του "Ελλάς", "το μεγαλείο της Ελευθερίας τινάχθηκε και έλαμψε!" Η νίκη θα σήμαινε τον θρίαμβο της ελευθερίας όχι μόνο επί των Τούρκων αλλά και επί όλων των δυναστών που κρατούσαν υπόδουλους τόσο πολλούς ευρωπαίους. Γερμανοί, Ιταλοί, Πολωνοί και Αμερικανοί έτρεξαν να πολεμήσουν υπό την γαλανόλευκη σημαία της Ελλάδας για χάρη της δημοκρατίας. Και μέσα σε μια δεκαετία, η χώρα κέρδισε την ελευθερία της.

Στη διάρκεια του 20ου αιώνα ο ριζοσπαστικός νέος συνδυασμός της συνταγματικής δημοκρατίας και του εθνικισμού που ενσάρκωσε η Ελλάδα εξαπλώθηκε στην ήπειρο και κορυφώθηκε στην "ειρήνη που τερμάτισε κάθε ειρήνη" στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν τρεις αυτοκρατορίες, η οθωμανική, εκείνη των Αψβούργων και η ρωσική, κατέρρευσαν και αντικαταστάθηκαν από έθνη-κράτη.

Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα άνοιξε και πάλι τον δρόμο για το μέλλον της Ευρώπης. Μόνο που τώρα ήταν η σκοτεινή πλευρά της δημοκρατίας που βγήκε στο προσκήνιο. Σε έναν κόσμο εθνικών κρατών, εθνοτικές μειονότητες όπως ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Ελλάδας και οι ορθόδοξοι χριστιανοί της Μικράς Ασίας ήταν μια συνταγή για διεθνή αστάθεια. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, έλληνες και τούρκοι ηγέτες αποφάσισαν να ανταλλάξουν τους μειονοτικούς πληθυσμούς τους, εκτοπίζοντας περί τα δύο εκατομμύρια χριστιανούς και μουσουλμάνους προς χάρη της εθνικής ομοιογένειας.

Η ελληνο - τουρκική ανταλλαγή των πληθυσμών ήταν η μεγαλύτερη οργανωμένη μετακίνηση προσφύγων στην ιστορία μέχρι τότε και μοντέλο που οι ναζιστές και άλλοι θα το επικαλούνταν αργότερα για να εκτοπίσουν ανθρώπους στην ανατολική Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ινδία.

Είναι ειρωνικό, λοιπόν, που η Ελλάδα ήταν επίσης στην πρωτοπορία της αντίστασης στους ναζιστές. Τον χειμώνα του 1940-41, ήταν η πρώτη χώρα που αντεπιτέθηκε αποτελεσματικά κατά των δυνάμεων του Αξονα, ταπεινώνοντας τον Μουσολίνι στον

ελληνο - ιταλικό πόλεμο ενώ η υπόλοιπη Ευρώπη επευφημούσε την Ελλάδα. Και πολλοί χειροκρότησαν πάλι λίγους μήνες αργότερα όταν ένας νεαρός αριστερός αντιστασιακός ονόματι Μανώλης Γλέζος σκαρφάλωσε στην Ακρόπολη ένα βράδυ με έναν φίλο και κατέβασαν τη σημαία με την σβάστικα που οι Γερμανοί είχαν πρόσφατα υψώσει. Σχεδόν 70 χρόνια αργότερα, η ελληνική αστυνομία θα έριχνε δακρυγόνα στον κ. Γλέζο ο οποίος διαδήλωνε κατά του προγράμματος λιτότητας.

Αλλά στο τέλος, η Ελλάδα υπέκυψε στη γερμανική κατοχή. Η κυριαρχία των ναζιστών έφερε μαζί της την πολιτική κατάρρευση, την μεγάλη πείνα, και μετά την απελευθέρωση, την βύθιση της χώρας σε έναν εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στις κομμουνιστικές και τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις.

Μόλις λίγα χρόνια μετά την ήττα του Χίτλερ, η Ελλάδα βρέθηκε ξανά στο επίκεντρο της ιστορίας, ως μέτωπο του Ψυχρού Πολέμου. Το 1947, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Χάρι Τρούμαν χρησιμοποίησε τον κλιμακούμενο εμφύλιο στην Ελλάδα για να πείσει το Κογκρέσο να στηρίξει το Δόγμα Τρούμαν και την ειρηνική δέσμευση αμερικανικών πόρων για τον αγώνα κατά του Κομμουνισμού και την ανοικοδόμηση της Ευρώπης. Ανυψωμένη ξαφνικά σε έναν διατλαντικό αγώνα, η Ελλάδα συμβόλιζε τώρα μια πολύ διαφορετική Ευρώπη - μία Ευρώπη που είχε αυτοκαταστραφεί, και που ο μόνος δρόμος εξόδου από την ανέχεια των μέσων της δεκαετίας του 1940 ήταν ως μικρότερος εταίρος της Ουάσινγκτον. Καθώς τα δολάρια άρχισαν να ρέουν, αμερικανοί σύμβουλοι έλεγαν στους έλληνες πολιτικούς τι να κάνουν και αμερικανικές βόμβες ναπάλμ έκαιγαν τα ελληνικά βουνά καθώς οι κομμουνιστές αντάρτες τρέπονταν σε φυγή.

Η πολιτική και οικονομική ένωση της Ευρώπης υποτίθεται ότι θα έβαζε τέλος στις αδυναμίες και την εξάρτηση της διχοτομημένης ηπείρου. Και εδώ η Ελλάδα έγινε σύμβολο μιας νέας φάσης στην ευρωπαϊκή ιστορία. Η πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας το 1974 δεν έφερε στη χώρα μόνο την πλήρη ένταξη σε αυτό που θα γινόταν η Ευρωπαϊκή Ένωση. Προανήγγηλε επίσης (μαζί με τη μετάβαση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στη δημοκρατία την ίδια εποχή) το παγκόσμιο κύμα εκδημοκρατισμού της δεκαετίας του 1980 και του '90, πρώτα στη Νότια Αμερική και τη Νοτιοανατολική Ασία και μετά στην Ανατολική Ευρώπη. Και έδωσε στην Ευρωπαϊκή Ένωση την όρεξη για διεύρυνση και τη φιλοδοξία να εξελιχθεί από ένα μικρό κλαμπ πλούσιων δυτικοευρωπαϊκών κρατών σε φωνή για ολόκληρη την προσφάτως εκδημοκρατισμένη ήπειρο, η οποία εξαπλώθηκε κατά πολύ στο νότο και την ανατολή.

Και τώρα, σήμερα, αφότου έσβησε η ευφορία της δεκαετίας του '90 και μια νέα ταπεινοφροσύνη χαρακτηρίζει τους Ευρωπαίους, ο κλήρος πέφτει και πάλι στην Ελλάδα ως χώρας η οποία θα προκαλέσει τους μανδαρίνους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα θέσει το ερώτημα: "ποιό θα είναι το μέλλον της ηπείρου;"

Η Ευρωπαϊκή Ένωση υποτίθεται ότι θα έωνε μια κατακερματισμένη Ευρώπη, ότι θα ενίσχυε τις δημοκρατικές της δυνατότητες και ότι θα μεταμόρφωνε την ήπειρο σε μια ανταγωνιστική δύναμη στην παγκόσμια σκηνή. Είναι ίσως ταιριαστό που ένα από τα αρχαιότερα και πιο δημοκρατικά έθνη - κράτη της Ευρώπης βρίσκεται στην καινούργια εμπροσθοφυλακή, όσων θέτουν εν αμφιβόλω όλα αυτά τα επιτεύγματα. Γιατί είμαστε όλοι μικρές δυνάμεις τώρα, και για άλλη μια φορά η Ελλάδα πολεμάει στην πρώτη γραμμή του αγώνα για το μέλλον.

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στο ΒΗΜΑ στις 30 Ιουνίου του 2011.

.....
** Ο κ. Μαρκ Μαζάουερ είναι Βρετανός ιστορικός και συγγραφέας, καθηγητής Ιστορίας στο πανεπιστήμιο Κολούμπια των ΗΠΑ.*